

УДК 343.11(477)

Г. П. Власова

СУТНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ СПРОЩЕНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Не є таємницею, що у всіх випадках скоєння злочинів громадяни звертаються в суд за захистом своїх прав. Суди перевантажені, доступ громадянам до них не завжди доступний, а розгляд справ, які знаходяться у провадженні суддів, затягуються інколи на декілька місяців, а то й на роки. Крім того, не виправдано складною є судова процедура при розгляді кримінальних справ, яка як би провокує громадян на відмову від реалізації наданих їм Конституцією прав, що забезпечують їх правовий захист. Це призводить до того, що затягується судовий розгляд кримінальних справ, порушуються права учасників кримінального процесу, несвоєчасно призначаються покарання особам, які вчинили злочини, а часто вони взагалі будь-яких покарань уникають. Крім того, необхідно зазначити, що право на об'єктивний судовий розгляд та на оскарження будь-яких рішень мають не лише потерпілі, обвинувачені (підсудні), але й всі учасники кримінального судочинства. Саме таке право їм гарантує стаття 55 Конституції України, в якій зазначено, що кожному громадянину гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб [3].

Тому сьогодні досить важливою і актуальною є проблема спрощення процедури кримінального судочинства. Щоб якнайменше часу проходило з моменту виявлення, розкриття, розслідування злочинів до винесення судового рішення.

Ідея спрощеного досудового і судового провадження і особливий порядок ухвалення судового рішення запропоновано у проекті нового Кримінально-процесуального кодексу [6].

Заслугує на увагу теза про надання права судді виносити вирoki стосовно осіб, котрі вчинили злочини невеликої і середньої тяжкості, без проведення досудового і судового слідства, без судових дебатів і з обов'язковим зменшенням покарання. Це дало б можливість раціонально й економно використовувати наявні ресурси, виділені для здійснення правосуддя, скоротити строки розгляду кримінальних справ, суттєво підвищити дію покарання, зняти надмірне навантаження, яке існує у суддів в даний час, і націлити основні зусилля на розгляді кримінальних справ по тяжких і резонансних злочинах.

Проблема спрощення кримінального судочинства не є новою. Періодично ця проблема висвітлювалась різними авторами в науковій літературі. Дослідженню окремих аспектів запровадження та застосування спрощеного порядку судового розгляду кримінальних справ присвячені праці Б. Т. Безлепкіна, Л. М. Лобойка, А. В. Победкіна, В. О. Попелюшка, В. М. Тертишника.

З позиції теорії кримінально-процесуальної діяльності «наявність спрощеної форми кримінального процесу може бути допустимимомою, а потреба в них

чітко продиктована об'єктивними передумовами» [7]. Прагнення до спрощення форми кримінального судочинства знайшло також своє відображення і в завданнях, які у свій час були визначені в концепції судової реформи, де, зокрема, зазначалося, що в числі ключових рішень судової реформи пропонується диференціація форм кримінального судочинства [7].

Слід зазначити, що система існуючих проваджень по кримінальних справах (у тому числі і судових) в рамках кримінально-процесуальної діяльності, на думку окремих авторів, повинна базуватися на таких засадах:

повинні існувати різні типи (основні, додаткові і особливі) і види (загальне, спрощене і більш тяжке) проваджень (з врахуванням побажань, які містяться в Рекомендації № R(87)18, яка була прийнята Комітетом міністрів країн — членів Ради Європи 17 вересня 1987 р.);

спрощені провадження повинні бути комплексними, які могли б охопити провадження по справі в цілому, з тим щоб не було протиріч між двома видами проваджень, які можуть пересікатися;

– система судових проваджень повинна відповідати судоустрою та організації судової системи [10, 7].

Перед тим як реалізувати ідею спрощеного кримінального судочинства на практиці, важливо висвітлити і закріпити основні теоретичні положення цієї проблеми.

На думку Ю. О. Гурджі, «теоретичне розв'язання цієї проблеми дасть можливість виробити нові механізми ефективного захисту прав і свобод людини, сформувати переконаність особи й суспільства в дієвості принципу верховенства права, підвищити рівень довіри громадян України до інститутів влади взагалі» [1, 6].

В наш час кримінальне судочинство, як особливий вид соціально-правової діяльності, повинно забезпечувати вирішення таких двох основних завдань:

а) захист прав і законних інтересів осіб та організацій, які потерпіли від злочину;

б) захист осіб від незаконного, необґрунтованого обвинувачення, засудження та обмеження їх прав та свобод.

Порівнюючи зазначені норми, можна констатувати, що законодавець при формулюванні завдань, які ставляться перед кримінальним процесом на сучасному етапі, відмовився від терміна «швидкого» судочинства, але це не означає, що зазначені в КПК України положення можуть бути вирішені лише із застосуванням такої кримінально-процесуальної форми, якій притаманні невинуваті затримки і зволікання. Гарантія дотримання законності і швидкого реагування — це дві взаємопов'язані і разом з тим взаємовиключаючі сторони судочинства. Таким компромісним рішенням і є створення процесуальної форми, яка б оптимально поєднувала в собі як гарантії здійснення законності, так і швидкого судочинства.

На думку окремих авторів, спрощене кримінальне судочинство являє собою не що інше, як законодавчо встановлену процедуру розгляду кримінальних справ, якій притаманні скорочені строки, відсутність окремих стадій та скасу-

вання деяких процесуальних інститутів і норм з метою забезпечення оптимальних шляхів досягнення завдань кримінального процесу [5, 31].

До цього часу не існує загально визнаного єдиного поняття спрощеного кримінального судочинства, хоча в юридичній літературі були окремі спроби його формулювати в юридичній літературі.

Разом з тим в такому визначенні, на думку окремих авторів, повинна бути хоча б одна з таких ознак, як: стислі строки, відсутність окремих стадій, спрощена процесуальна форма.

Такий підхід, як нам вважається, є не зовсім вірним. В запропонованій конструкції відсутні складові спрощеного кримінального судочинства, а саме вказівка на завдання, які повинно переслідувати саме судове провадження, суттєву різницю спрощеної судової процедури від загального порядку судового розгляду, необхідність дотримання при розгляді справ по спрощеній процедурі основних принципів діючого кримінально-процесуального закону тощо.

Разом з тим лише одного скорочення процесуальних строків не досить для віднесення конкретного провадження до числа спрощених. Що стосується другої ознаки — відсутності окремих стадій, то ця ознака дійсно в спрощеному провадженні повинна бути, але вона не може бути самостійним твердженням, яке дозволяє розмежувати спрощений порядок від загального порядку судового розгляду, а лише свідчить про наявність спрощеної кримінально-процесуальної форми.

Більш ширше і конкретніше поняття спрощеного кримінального судочинства дається в наукових працях Т. В. Трубікової. Під спрощеним судочинством вона розуміє провадження по окремих категоріях справ, які мають такі особливості, які об'єктивно потребують швидкого здійснення кримінально-процесуальної діяльності і простоти кримінально-процесуальної форми, яке здійснюється в більшості випадків швидше і з меншими затратами, чим провадження, яке здійснюється в загальному порядку [11, 85].

Таким чином, у вищезазначеному визначенні основний акцент зроблений на необхідності саме прискорення і спрощення кримінального судочинства. Разом з тим завдання, які стоять в цілому перед кримінальним процесом, є і завданнями спрощеного судового провадження, які є невід'ємною частиною всієї кримінально-процесуальної діяльності. Ці завдання вже були перераховані вище і саме для їх реалізації виникає необхідність спростити саму процедуру судового розгляду, тим самим зробивши правосуддя максимально доступним для громадян.

Ми вважаємо, що в понятті спрощеного кримінального судочинства повинна бути наявність таких складових, як:

- а) об'єктивна необхідність спрощення кримінального судочинства;
- б) необхідність за допомогою спрощеної форми захистити конституційні права громадян;
- в) економічність та ефективність спрощеного судочинства;
- г) самостійність кримінально-процесуальної форми;

д) суттєва зміна кримінально-процесуальної форми в порівнянні з загальним порядком розгляду кримінальних справ;

е) обов'язкове дотримання при розгляді кримінальних справ по спрощеній процедурі принципів діючого кримінально-процесуального законодавства.

Таким чином під спрощеним кримінальним судочинством слід розуміти самостійне провадження, яке має на меті швидке і повне забезпечення конституційних прав громадян, об'єктивно потребує по визначеній категорії кримінальних справ більш ефективного та більш економного судового розгляду, в порівнянні з загальним порядком розгляду справ, при суттєвій зміні кримінально-процесуальної форми на діючих принципах кримінального процесу, на яких базується кримінально-процесуальний закон.

Разом з тим окремі автори при цьому як особливу диференціацію виділяють як процесуальні, так і непроцесуальні фактори.

На необхідність прийняття в якості основи диференціації як процесуальних, так і матеріальних факторів вказують у своїх працях М. К. Свиридов та Ю. К. Якимович [8; 13]. При цьому М. К. Свиридов матеріальні та процесуальні підстави поділяє на дві групи, при цьому зазначаючи, що до процесуальних засад відносяться: а) ступінь тяжкості пізнавальної діяльності по встановленню всіх обставин справи; б) необхідність (або її відсутність) примусового забезпечення належної поведінки обвинуваченого (підозрюваного); в) наявність у обвинуваченого і потерпілого особливих якостей (неповнолітні, фізичні, психічні недоліки тощо).

До матеріальних підстав відносяться: а) вид та міра покарання, які можуть бути застосовані до підсудного; б) особлива суспільна небезпечність злочину [8, 241].

Аналізуючи зазначений перелік підстав, можна зробити висновок, що спрощення кримінального судочинства можливе лише по справах, які не являють великої суспільної небезпеки і коли не виникає складність у встановленні фактичних обставин справи.

Зазначені проблемні питання стосовно спрощення кримінального судочинства можуть бути вирішені шляхом визнання недоцільності існуючої диференціації форми кримінального процесу та включення в КПК України норм, які закріплюють можливість застосування спрощеного судового розгляду, кримінальних справ та приведення цих норм у відповідність до положень Конституції України [2].

Існуючі норми, які зазначені в ч. 3 ст. 299 КПК України, дозволяють суду, «якщо проти цього не заперечують учасники судового розгляду, визнати недоцільним дослідження доказів стосовно тих фактичних обставин справи та розміру цивільного позову, які ніким не оспорується. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють підсудний та інші учасники судового розгляду зміст цих обставин, чи не має сумнівів у добровільності істинності їх позиції» [4, 600].

Разом з тим в КПК України не зазначено, коли і в яких випадках може проводитися спрощене кримінальне судочинство і коли спрощений порядок застосовувати не можна.

На думку В. Стулова та В. Щолкіна, спрощений порядок судового розгляду варто не застосовувати: 1) у справах щодо неповнолітніх та осіб, які через свої фізичні чи психічні вади, похилий вік повною мірою не можуть реалізувати своє право на захист; 2) коли санкції передбачають застосування покарання у вигляді довічного ув'язнення; 3) у справах, де матеріали щодо однієї або декількох осіб, які заперечують свою вину, виділені в окреме провадження; 4) у справах, матеріали досудового слідства яких містять дані про можливість застосування до підозрюваних, обвинувачених чи підсудних непроцесуальних заходів впливу [12, 62].

Крім того, Л. Сокира пропонує не застосовувати спрощений порядок судового розгляду, якщо в матеріалах є докази, які ставлять під сумнів кваліфікацію діяння підсудного, правильність встановлення обставин, що підлягають доказуванню, або коли в справі є докази, здобуті незаконним шляхом [9, 37].

На думку О. Б. Загурського, суд повинен обов'язково перевірити відповідність зізнання об'єктивним обставинам справи, в яких закріплені найважливіші докази. Він вважає, що доцільно було б обмежити коло справ, по яких слід застосувати спрощений порядок судового розгляду та заборонити скорочення самого судового слідства: 1) при обвинуваченні у вчиненні тяжких і особливо тяжких злочинів; 2) у справах, де матеріали щодо однієї або декількох осіб, які заперечують свою вину, виділені в окреме провадження; 3) у справах щодо неповнолітніх підсудних та осіб, які через свої фізичні вади не можуть повною мірою реалізувати свої процесуальні права; 4) коли у суду виникає сумнів у добровільності та істинності позиції обвинувачення [2].

Таким чином з реформуванням кримінально-процесуального законодавства з метою недопущення порушень прав і законних інтересів учасників кримінального судочинства гостро постає питання стосовно зміни регламентації спрощеного порядку кримінального судочинства з тим, щоб, не покидаючи головної переваги — процесуальної економії, уникнути негативних наслідків його застосування.

Література

1. Гурджі Ю. О. Правовий захист особи в кримінальному процесі України: теорія та методологія : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Ю. О. Гурджі ; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2007. — 40 с.
2. Загурський О. Б. Спрощений порядок судового розгляду кримінальних справ: сучасний стан та шляхи удосконалення [Електронний ресурс] // Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції за різними юридичними напрямками 07.02.2010. — Режим доступу : www.lex-line.com.ua.
3. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. — К. : Юрінком, 1996. — 80 с.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Т. Малиренка, В. Г. Гончаренка. — К., 2008. — 896 с.
5. Морозова И. Сделки о признании вины как вариант мирового соглашения / И. Морозова, А. Анненков, С. Дадонов // Российская юстиция. — 2000. — № 10.
6. Проект Кримінально-процесуального кодексу України № 1233 від 13 грудня 2007 р.
7. Про Концепцію судової реформи // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 30. — Ст. 426.

8. Свиридов М. К. О сущности и основаниях дифференциации уголовного процесса // Актуальные вопросы государства и права : сб. ст. — Томск, 1987.
9. Сокира Л. Скорочений порядок судового розгляду кримінальних справ // Вісник прокуратури. — 2002. — № 4. — С. 35–39.
10. Трубникова Т. В. Дифференциация уголовного процесса / Т. В. Трубникова. — Томск, 2001.
11. Трубникова Т. В. Теоретические основы упрощенных судебных производств / Т. В. Трубникова. — Томск, 1999.
12. Щолкін В. Визнання вини підсудним як спосіб спрощення кримінального процесу: «за» і «проти» / В. Щолкін, О. Стулов // Вісник прокуратури. — 2002. — № 11. — С. 66–70.
13. Якимович Ю. К. Структура советского уголовного процесса: система стадий и система производств. Основные и дополнительные производства / Ю. К. Якимович. — Томск, 1991.

Анотація

Власова Г. П. Сутність та завдання спрощеного кримінального судочинства. — Стаття.

У статті розглядаються питання, пов'язані з сутністю та завданнями спрощеного кримінального судочинства.

Ключові слова: кримінальне судочинство, судове провадження, спрощене кримінальне судочинство, кримінально-процесуальна форма.

Аннотация

Власова Г. П. Сущность и задачи упрощенного уголовного судопроизводства. — Статья.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с сущностью и заданиями упрощенного уголовного судопроизводства.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство, судебное разбирательство, упрощенное уголовное судопроизводство, уголовно-процессуальная форма.

Summary

Vlasova G. P. Essence and Tasks of the Simplified Criminal Proceedings. — Article.

In the article are examined questions, related to essence and tasks of the legal proceeding and his simplification.

Keywords: ciminal proceedings, proceedings, simplified criminal proceedings, criminal-procedural form.

УДК 343.7

Н. О. Антолюк

КРИТЕРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ МАЙНА, ЯКИМ ЗАВОЛОДІЛА ОСОБА

Постановка проблеми. Однією із диференціюючих ознак більшості злочинів проти власності є розмір спричиненої відповідним злочинним діянням шкоди. У розкраданнях розмір спричиненої шкоди залежить від вартості викраденого майна. Це положення не є дискусійним у кримінально-правовій доктрині. Разом з тим у теорії кримінального права існують різні підходи щодо виділення критеріїв для визначення вартості майна, яким заволоділа особа. Складним є і процес визначення вартості викраденого на практиці. Саме тому порядок визначення вартості майна, яким незаконно заволоділа особа, критерії, які беруться за основу у ході здійснення такої оцінки, потребують більш детального